

מתורתו של צדיק אבייר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע | על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, בכיבוד פשט מצוות התורה וענייני עבודת השי"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, פר' מטות מסעי תשפ"ה

בית יעקב

סדר המסעות נכתב לצורך לימוד לדורות

ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת (לג ה).

ואם אפשר ללכת במסעות בדרך רמז ודרך בסיעתא דשמיא וכו', והוא כי לא לחנם חס ושלום נכתבו עוד המסעות כסדרן, 'כי לא דבר רק הוא' וכו' (הדרים לב טז), שמבזולת מה שכתבו זכרונם לברכה עליהם השלום וכו' עוד יש לאלוה מלין, ובהיא דכלא בה (אבות פ"ה מ"ב), אף באהרא כהדין, שלכאורה לא מקום זרע הוא זה של הלכות תורה ותולדותיה וכו', אפלו הכי כי לא דבר מן התורה ריק חלילה וכו'. ומה גם בכאן שכל ששים רבוא הגברים לבד מטף וכו', ומשה ואהרן על גביהן נוסעים והולכים וחונים וכו', במחנה שכינה בתוך כהנה ולויה וד' דגלים וכו', בכמה מעלות טובות למקום עלינו, ברוך המקום ברוך הוא וכו', שהגם שלכאורה כאן היה וכו' נמצא כמו משנה תורה וכו', אפלו הכי פוק חזי פרוש משה מפי עצמו אמרו וכו', ומה גם תורה מפי הגבורה וכו'.

הדרך הראויה היא 'סור מרע ועשה טוב'

לפיכך ידמו גם בכאן סדר עבודת בני ישראל עם קונם כדת משה וישראל וכו', והוא ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת, שתבת מרעמסס בה צרוף 'סר מרע ס"מ, שאות ר"ש משמשת לכאן ולכאן וכו', ודהיננו על דרך 'סור מרע' (תהלים לד טו) תחלה ואחר כך 'ועשה טוב' (שם) כידוע וכו', שגם כן כאן שהיו בני ישראל בארץ גשן שהיא רעמסס, שבכלל ארץ מצרים ערות הארץ וכו', כבולים בכבלי ברזל עמק עמק כידוע וכו', עד גדר שנטמעו כמוהם, כהיא מה אלו אף אלו וכו'. לפיכך תחלה ויסעו בני ישראל מרעמסס שהוא מכל רע גדול וקטן וכו', שגם כן שרש הרע הוא הצר ס"מ כידוע וכו'. ובכן תחלת הכל הוא ויסעו בני ישראל מכל אותו הרע וכו', ואחר כך ויחנו בסכת שהוא גם כן לעמת 'ועשה טוב', סכת שלום וכו'.

דרך התשובה הראויה היא עזיבת החטא ולאחר מכן 'עשה טוב'

וכן לרבות מכאן יחיד כרבים מישראל ללמד וללמד דרך הישרה שזכר לו וכו', עזיבת החטא תחלה מכל וכל שהוא גם כן בכלל 'סור מרע, בין דאורייתא בין דרבנן וכו', ואחר כך 'ועשה טוב', שכללות שניהם כאחד טובים, כל הנמצא בעשייה נעשה ונשמע. שגם אותם דלא שיקי בזמן הזה, נשמע אותם על ידי תורתם שזהו עשייתם, כידוע על פסוק (ויקרא ז לו) 'זאת התורה לעלה' וכו'. וזוהי תשובה שלמה המקבלת לפניו יתברך וכו', שזה לעמת זה עשה האלהים, דהינו ויסעו בני ישראל מרעמסס, תחלת הכל כרמזו הסייעו עצמן מכל רע וכו', ואחר כך ויחנו בסכת, לעמת קבלת על מצות מלכות שמים שלמה, כמו מצות סכה, שעל ידה גם כן נמלטים לעתיד, כידוע בצאת השמש בגבורתו וכו'. שגם כן רמז ויחנו בסכת עם ב' התבות גימטריא 'כח מצות' וכו'. גם ויחנו בסכת לעמת חלוקא דרבנן, כצל סכה הסוככת מכל רע, ככה מקיים המצות כידוע וכו', 'בכל עת יהיו בגדיך לבנים' וכו' (קהלת ט ח), 'והלבש אתך מחלצות' (זכריה ג ד), אותיות 'מצות ח"ל', גימטריא 'כח', דהינו של סגלת המצות וכו' (פתח האוהל).

יראת יעקב

כח התורה ולומדיה לנצח את יצר הרע

ויסעו מאתם וישב על פי החידת אשר על פני בעל צפון ויחנו לפני מגדל (לג ז).

שהוא גם כן על פי דרכנו הנזכרת לעיל, שלעמת כללות תורת אמת הוא אתם למפרע וכו', תורת אמת היתה בפיהו (מלאכי ב ו), לרבות בא אחת שהיא שתים, שתי תורות, שעל פיהן ישק כל עמי לחפשי ולחרות, כהיא (שמו"ר טא ז) אל תקרי 'חרות' (שמות לב טז) אלא 'חרות', גם ממלאך המות הוא השטן וכו' (ב"ב טז) הנקרא צפוני (סוכה נב), 'מצפון תפתח הרעה וכו' (ירמיה א ד), אכן בכח התורה לשמה 'מה רב טובך אשר צפנת' וכו' (תהלים לא כ), וסמא דכלא חיים עד העולם, הוא סוד ה' ליראיו, חרב פיפיות לכל גונדא וכו', ולפיכך בזהר הקדוש (ח"א רטו. ועוד) קרא לכת זו מחצדי חקלא וכו', גם בתלמוד בני עליה וכו' (סוכה מה):

'פי החירות' רמו לשתי תורות

וזוהו ויסעו מאתם שהוא לעמת כללות התורה כנזכר, שגם כן מנה ובה 'לכו מחיל אל חיל' (תהלים פד ח), דהינו מתורה שבכתב לתורה שבעל פה, שגם לרבות מפשט לדרש ולרמז עד היסוד בה שהוא וכו', וכן כאן חידת ומגדל וכו' בכלל אתם המה להם, כסוף פסוק וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם וכו'. וזהו ויסעו מאתם וישב על פי החידת, דהינו על פי דיקא, לעמת תורה שבעל פה וכו'. אתם, 'אמת', לעמת תורה שבכתב וכו', שהיא המקור והשרש, דכלא בה, שממנה תוצאות חיים וכו', וזהו ויסעו מאתם וישב על פי דיקא, זה לעמת זה שתי תורות וכו', שעל פי שני עדים אלו החרות בא לכל המחזיקים בה וכו', וזהו החידת, שגם לרבות על פי אם למקרא בתבת 'החירות' כזה מלא וי", בה אותיות 'תורה חיל', על דרך 'עץ חיים' וכו' (משלי ג יח), 'בן איש חיל וכו' (שמואל ב כג כ). גם וישב לשון יחיד, ולא 'ישובו' כמו ויסעו, ויחנו וכו', לרבות על דרך הנזכר לעיל יחיד כרבים וכו', וזהו ויסעו מאתם לעמת כללות התורה תורת אמת וכו', וישב על פי החידת לעמת שני תורות כנזכר לעיל 'לכו מחיל אל חיל', דהינו מפשטי התורה, על דרך וכו'. וזהו נמי אשר על פני בעל צפון, דהינו לעמת פשט רמז דרש סוד באפן זה, שהפשט לא יפשט מרשאי דקרא וכו', אשר עם האותיות גימטריא 'דרש' וכו', על פני עם האותיות והתבות גימטריא 'רמז' וכו', צפון על דרך 'וצפוני טמוני', לעמת 'סוד ה' (תהלים כה ד) הטמון והצפון 'ליראיו' וכו' (שם). 'מה רב טובך אשר צפנת' וכו', שעוד בה מפת הנזכר 'את הצפוני ארחיק מעליכם' (ויאל ב כ), עד 'כסו פניו חרלים' (משלי כד לא) וזהו אשר על פני דיקא וכו', ואזי מפת הנזכר גם כן ויחנו לפני מגדל, על דרך 'מגדל עז שם ה' וכו' (שם יח ט), והוא גם כן על דרך 'דע את אלהי אביך ועבדהו' וכו' (דברים א כח ט): (פתח האוהל)

באור יעקב

גוי עז פנים...

'אביר יעקב' וישאלהו לאמר: "האם ישרה בעיני רבנו דרשתו של החכם האורח?" נענה רבנו ואמר: "אמנם פרקו נאה ודבריו נפלאים, אבל אוי ואבוי שחכם זה אינו מהול, וקרוב בעיני שאינו מבני ישראל".

התפלא הרב"ד על זה הפלא ופלא ושאל את רבנו מנין הוא יודע הדבר הזה? ענהו רבנו: "אני מגיד לך את מה שגלו לי מן השמים. ואם תרצה, תבדקו את הדבר ויבחנו דברי האם אמתיים המה". ואמנם לאחר חקירה ודרישה אכן נודע הדבר כי הדרשן האורח אינו יהודי כלל ועקר, אלא גוי ערל שאינו מהול, ונתגלתה רעתו ונתודע קלונו ברבים, וכל העם התפלאו ביותר על כך.

הדבר הובא לידיעת הרב הראשי רבי יעקב אבטו, ואז נגש אליו הרב ודרש ממנו לגלות את אמתות הענין, ואמנם לאחר חקירה נוספת הודה האורח ולא בוש כי איננו יהודי כלל ולא מבני ישראל הוא, אלא הוא למד את חכמת תורתנו הקדושה, וקא לרמאות את הבריות באמרי פיו כאלו הוא יהודי מבטן ומלדה רח"ל. או אז נודע לכל מתפללי בית הכנסת גדל קדשת רבנו זיע"א אשר רוח ה' דבר בו.

אז בקשו ממנו החכמים לתת להם להעתיק מספרו דברי מוסר ותוכחות, כי עדין לא נדפסו והם היו בכתב יד. הם העתיקו רבים מדברי תורתו, ובפרט העתיקו את הדרושים שלו על פרשיות מטות-מסעי, כיון שאותה שבת היתה פרשת מטות-מסעי. ואמנם שנים רבות לאחר מכן, עוד נותרו זקנים שנמצא ברשותם כתב יד רבנו מספרו 'פתוחי חותם' על פרשיות מטות-מסעי.

ספר גינו של רבנו, כ"ק מרן רבי מאיר אביחצירא ז"ע, הבבא מאיר: אחד מבני המשפחה בקר פעם בעיר מראקש והתאכסן אצל כמה יהודים חשובים מתושבי העיר. תוך כדי גלה בביתם גליונות כתב יד קדשו של רבנו אביר יעקב זיע"א, ובהם דרושים על פרשיות מטות ומסעי, אשר כתב רבנו בספרו "פתוחי חותם". האיש תמה ושאלם: "כיצד זה הגיע לידכם כתב ידו של רבנו זיע"א? ובדיוק על פרשיות מטות ומסעי?"

נענו וספרו לו, בתקופה שפנהו כאן במראקש הרב"ג יעקב אבטו זצוק"ל כרב ראשי, בקר כאן בעינינו רבנו יעקב, ואותה שבת פרשת מטות-מסעי היתה. לאחר קריאת התורה כבדו הגבאים את רבנו 'אביר יעקב' זיע"א לדרש בפניהם בעניני דיומא, והוא נענה להם ואמר להם דברי תורה, את אשר כתב בספרו "פתוחי חותם".

ואולם, בסיומו לדרש, לא ערבה לחכמים הדרשה שדרש. שכן כל הקהל כלו היה צבור של תלמידי חכמים, והם אמרו האחד לרעהו: "האם אנו עמי ארצות שיאמר רב זה לפנינו דברי כבושין? הן אנו צריכים לשמע דברי פלפול וחדושים בש"ס וברמב"ם, ומה לנו לשמע דרשות של עמי ארצות?" השיב להם רבנו: "עתה, גם אם תבקשוני לדרש בפניהם מחדש בדרוש אחר בדברי פלפול לא אעשה כן, אלא אדרש בפניהם רק את אשר כתוב אצלי בספר "פתוחי חותם".

באותה שבת בקר בבית הכנסת אורח נוסף, תלמיד חכם, וכיון שרבנו לא אבה לדרש פעם שניה, בקש האורח רשות לדרש בפני הקהל בעניני דיומא. הרשות נתנה לו, והוא דרש בפני הקהל דברי פלפול עמקים בעניני דיומא. משסים לדרש, נגש הרב הראשי רבי יעקב אבטו לרבנו

קדושת יעקב

זכות הנשים הצדקניות

בנות צלפחד, אשר מהן למדים אנו את חבתן של נשות ישראל לנחלת ארץ ישראל.

בנות צלפחד זכו לאהבת ה' ואהבת ארץ ישראל

על פי הדברים האלה, יש לפרש את מה שנכתבו כאן פסוקים אלו. למרות שבהשקפה ראשונה נראים הם כמיתרים, אין בית המדרש בלא חדוש, ומה גם דברי תורתנו הקדושה שמפי עליון יצאה, ואפילו אות אחת ממנה ארצה מאריך מדה ורחבה מני ים.

זהו שאמר הכתוב 'כאשר צוה ה' את משה. אין הפונה כאן רק למצוה להנשא לקרוביהן, אלא בכלל צויה ה' למשה נכללו גם אהבת ה' ואהבת הארץ, שהיו להן במדה גדושה, כפי שהוכיחו מעשיהן עליהן. וזו היתה מצות ה' למשה, שלא ימירו ישראל את כבודו בשום זר חלילה כפי שעשו בעגל, ושיבאו בני ישראל אל ארץ זבת חלב ודבש.

דברי בנות צלפחד לעומת דברי החוטאים בעגל

ואכן, 'כן עשו בנות צלפחד' - ככל נשות ישראל שבאותו הדור, ואף יותר ויותר מהן, בירת שאת ובירת עז, שעמדו לפני משה ובית דינו לבקש על נפשן ולזכות לחלק ונחלה בארץ הקדושה. וזהו 'כן עשו, רמז לשיבתן שנאמר למשה מפי הגבורה (לעיל כו ז) 'כן בנות צלפחד דברת' וכו'.

ואמר הכתוב 'עשו, לרמוז על כך שהיתה פעלתן כפרה ונגוד למה שאמרו בני ישראל לשון 'עשיה' בחטא העגל, (שמות לב א) 'קום עשה לנו אלהים' וכו', (שם פסוק ח) 'עשו להם עגל מסכה' וכו'.

מעשה בנות צלפחד שקול כמעשה אהרן

ועוד נרמזת כאן עשייתו של אהרן הכהן בהעלאת נרות המנוחה אל מול פניה, שלא שנה מכפי שנצטוו, ונאמר עליו (לעיל ח א) 'ויעש כן אהרן', ממש כאותה לשון שנאמרה על בנות צלפחד, 'כן עשו, ללמדך ששקולים מעשיהן של בנות צלפחד בטירת כוננתן, למעשי אהרן הפנהו בהטבת והדלקת המנוחה הטוהרה.

כאשר צוה ה' את משה כן עשו בנות צלפחד (לוי י)

בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. וכך בכל הדורות, גדלה מאד זכותן של נשות ישראל, המנדדות שנה מעיניהן להביא טרף לביתן ולשלח את בעליהן ובניהן לבית המדרש, ובזה הן זוכות לחלק בתורתם. ובזכותן עתידים ישראל להגאל בגאולה השלמה, אם ימלאו את תפקידן וחובתן בצניעות ובשלמות.

מדוע הוצרך פסוק זה?

הפסוק 'כאשר צוה ה' את משה כן עשו בנות צלפחד', לכאורה מיותר הוא, שהרי מיד אחר כך מפרש הכתוב ואומר שגישאו לבני דודיהן, וזהו מה שצוה ה' את משה, וצריך באור לשם מה נכתב.

דברי המדרש על נשות ישראל שלא חטאו בעגל ובמרגלים

רבנו דוד עטרת ראשנו זיע"א (פתח האוהל), מבאר פסוקים אלו על פי מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בפרשת פנחס (במדבר רבה כא י) וזה לשונם: "ותקבנה בנות צלפחד" (במדבר כו א), אותו הדור היו הנשים גודרות מה שהאנשים פורצים, שכן את מוצא שאמר להן אהרן (שמות לב ב) 'פרקו גזמי הזהב אשר באזני נשיכם', ולא רצו הנשים ומחו בבעליהן, שנאמר (שמות לב ג) 'זיתפרקו כל העם את גזמי הזהב וגו', והנשים לא נשתתפו עמהן במעשה העגל, וכן במרגלים שהוציאו דבה (במדבר יד לו) 'וישובו וילינו עליו את כל העדה, ועליהם נגזרה גזרה, שאמרו (במדבר יג לא) 'לא נוכל לעלות, אבל הנשים לא היו עמהם בעצה, שכתוב למעלה מן הפרשה (במדבר כו טה) 'כי אמר ה' להם מות ימותו בפחד ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה, 'איש' ולא אשה, על מה שלא רצו לכנס לארץ, אבל הנשים קרבו לבקש נחלה בארץ, לך נכתבה פרשה זו סמוך למיתת דוד המדבר, שמשם פרצו האנשים ונגדו הנשים". עד כאן.

מבאר מדברים אלו, שהנשים שבאותו הדור - דור דעה - לא נכשלו בחטא העגל, וגם בחטא המרגלים לא היתה להן יד, ובכללן